

W kręgu oświeceniowego sentymentalizmu – *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* Franciszka Karpińskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Teresa Kostkiewiczowa, *Oświecenie. Słownik literatury polskiej*, Gdańsk 2007, s. 71.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2011, s. 183.

W kręgu oświeceniowego sentymentalizmu – *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* Franciszka Karpińskiego

Źródło: domena publiczna.

Szum drzew, odgłosy strumienia, łąka pełna kwiatów, pola i zboże, owce, flet, wierny pies, pasterz lub gospodarz – to motywy charakterystyczne dla literatury sentymentalnej. Nie zawsze są one jedynie symbolami arkadyjskiego życia. Bohaterowie literatury sielankowej zmagają się również z przeciwnościami losu, rozterkami miłosnymi, smutkiem, tęsknotą za ukochaną osobą. Przykładem takiej bohaterki jest zaś Justyna – postać znana z sielank sentymentalnych Franciszka Karpińskiego.

Twoje cele

- Nazwiesz tematy i motywy charakterystyczne dla sentymentalizmu.
- Przeanalizujesz zastosowanie konwencjonalnych chwytów sentymentalnych w wierszu *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* Franciszka Karpińskiego.
- Wyjaśnisz, jak za pomocą środków stylistycznych można wyrażać emocje.

Przeczytaj

Sentymentalna literatura

Jean-Antoine Watteau, *Festiwal miłości*, 1716–1719

Źródło: domena publiczna.

W 1768 roku ukazała się powieść [Laurence'a Sterne'a](#) *Podróż sentymentalna przez Francję i Włochy*, od której wywodzi się nazwa jednego z głównych prądów literackich i artystycznych epoki oświecenia – sentymentalizmu. Pochodzący z Anglii pisarz wykreował w niej nowy typ bohatera literackiego, który podczas swojej wędrówki każde spotkanie z przypadkowo poznanymi ludźmi traktował jako pretekst do okazywania uczuć i snucia refleksji na temat miejsca

człowieka na świecie. Wpływ na rozwój literatury sentymentalnej wywarł również [Jean-Jacques Rousseau](#), który w traktacie pedagogicznym *Emil, czyli o wychowaniu* podkreślił rolę natury w kształtowaniu osobowości człowieka. Twórczość tego pisarza i filozofa miała znaczenie dla wielu poetów sentymentalnych, również dla Franciszka Karpińskiego (1741–1825). Uczucia, czułość, sumienie człowieka i jego bliski związek z naturą to przykłady tematów pojawiających się w utworach autora *Laury i Filona*.

Sentymentalne tematy

Jean-Antoine Watteau, *Spokojna miłość*, 1718

Źródło: domena publiczna.

W 1782 roku ukazała się rozprawa Franciszka Karpińskiego *O wymowie w prozie albo wierszu*, którą można uznać za manifest nowego stylu sentymentalnego w literaturze polskiej. Poeta zwrócił w niej uwagę, że klasyczne reguły tworzenia poezji uniemożliwiają swobodne wyrażanie emocji. Nowa poezja sentymentalna, której twórcy z czasem wykreowali powtarzające się tematy i motywy, miała być zbudowana na trzech fundamentach: indywidualizmie rozwijającym się dzięki doświadczeniu oraz umiejętności wsłuchiwania się w głosy serca i natury. Franciszek Karpiński był również autorem wielu wierszy miłosnych adresowanych do Justyny, dlatego często określa się go jako „śpiewaka Justyny”.

” Teresa Kostkiewiczowa

Oświecenie. Słownik literatury polskiej

W panoramie twórczości XVIII wieku Karpiński wyróżnia się przede wszystkim jako poeta liryczny, z melancholijną czułością mówiący o przeżywaniu miłości, przetwarzający motywy autobiograficzne w świat nacechowany poetyckością. Zarówno doznania osobiste, jak i sprawy dotyczące zbiorowości ujmował w perspektywie upływu czasu, odczuwania zmiany, a także w związku ze zjawiskami przyrody

widzianej oczami troskliwego gospodarza i wrażliwego na piękno człowieka. Drzewo, strumień, rzeka, łąka, pole, ptaki, słońce – to stali bohaterowie jego wierszy. W sposób prosty, ale głęboki pisał o przeżywaniu wiary, obecności i tajemnicy Boga.

Źródło: Teresa Kostkiewiczowa, *Oświecenie. Słownik literatury polskiej*, Gdańsk 2007, s. 71.

Tematy	Bohaterowie
miłość	zindywidualizowani
intymne odczucia	czuli, wrażliwi, empatyczni
natura jako tło rozgrywających się wydarzeń	analizujący własne uczucia
idealizacja wsi	łatwo się wzruszający
topos arkadyjski	ze skłonnością do teatralizacji gestów
niechęć do cywilizacji (opozycja natura – kultura)	blisko związani z naturą
nawiązania do kultury ludowej (folklor)	często pasterze (kostium pasterski) lub ludzie uprawiający ziemię

Sentymentalne wyobrażenia

” Czesław Miłosz

Wiersze wszystkie

Góry zielone schodzące ku
rzekom
gdzie tylko tańczy flecik
pastuszka

Kwiaty różowe ze złotą powieką
Które tak cieszą dziecinne
serduszka.

Nicolas Poussin, Pejzaż idealny, ok. 1650
Źródło: domena publiczna.

Tu trawa bujna do kolan się kłoni
A kiedy jabłko w trawę się potoczy
To musisz całą twarz przyłożyć do niej
Kiedy za jabłkiem gonią twoje oczy

Źródło: Czesław Miłosz, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2011, s. 183.

– pisał Czesław Miłosz w *Piosence pasterskiej* (tom *Ocalenie*, 1945). W wierszu Miłosza wypowiada się osoba wrażliwa, obdarzona bogatą wyobraźnią, która odbiera świat zmysłami. Góry, rzeka, flet pastuszka, delikatne różowe kwiaty i bujnie rosnąca trawa składają się na zestaw motywów wykorzystywanych już wcześniej przez twórców literatury sentymentalnej. Poeta podkreśla jednak, że „Takich ogrodów nie znajdziesz na świecie”. Pisarze, którzy czerpali z konwencji sentymentalnej, odwoływali się do powtarzających się motywów i tematów. Byli twórcami poezji, „która ma wyrażać ludzkie uniwersalne pragnienia ładu, harmonii, niewinności, ponadczasową tęsknotę za bliskością nieskażonej natury i autentycznością więzi międzyludzkich, mimo towarzyszących egzystencji człowieka niespełnień i zagrożeń” (Teresa Kostkiewiczowa, *Piosenka pasterska. Dziedzictwo sielanki w poezji polskiej XX wieku*, „Prace Polonistyczne” 2016, z. LXXI, s. 28.).

Najpopularniejszym polskim poetą sentymentalnym był Franciszek Karpiński. W 1780 roku ukazał się zbiór jego dwudziestu wierszy zatytułowany [Sielanki](#). Do dziś utwory takie jak *Laura i Filon* oraz *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* uznaje się za klasykę polskiej poezji sielankowej.

Słownik

Arkadia

fikcyjna kraina traktowana przez poetów jako kraina wiecznej szczęśliwości, spokoju, ładu, sielskiego życia; od jej nazwy wywodzi się określenie topos

arkadyjski; także nazwa historycznej krainy sytuowanej na Półwyspie Peloponeskim

idylla

(gr. *eidullion*) spokojne, sielankowe życie; także gatunek literacki obejmujący utwory poetyckie o tematyce pasterskiej

klasycyzm

(łac. *classicus* – należący do pierwszej, najlepszej klasy) postawa artystyczna wyrażająca się naśladowaniem pełnych proporcji i umiaru wzorów antycznych w sztuce; także nazwa prądu literackiego epoki oświecenia, wyróżnianego obok sentymentalizmu i rokoka

konwencjonalny

(łac. *conventio* – układ, zgoda, konwencja) odnoszący się do konwencji, czyli umownego sposobu prezentowania treści w literaturze i sztuce

paralela

(gr. *parallēlismós* – zestawienie, porównanie; *parállēlos* – równoległy) – porównanie; zestawienie analogicznych cech w porównywanych zjawiskach

paralelizm składniowy

(gr. *parallēlismós* – zestawienie, porównanie; *parállēlos* – równoległy) – środek stylistyczny polegający na podobieństwie składniowym kilku analogicznych segmentów utworu literackiego

preromantyzm

(przedrostek *-pre* znaczy „przed”) zespół tendencji w literaturze i sztuce europejskiej w drugiej połowie XVIII i na początku XIX wieku, który zapowiadał początek nowej epoki – romantyzmu

rokoko

(franc. *rocaille* – ornament dekoracyjny naśladowujący kształt muszli) jeden ze stylów w sztuce zapoczątkowany w epoce baroku, akcentujący walory estetyczne, wyrafinowany gust i sensualizm (doznania zmysłowe); także termin odnoszący się do obyczajowości dworskiej epoki oświecenia

sielanka

utwór literacki przedstawiający wyidealizowany obraz życia mieszkańców wsi, często pasterzy, wiodących beztroskie życie na łonie pięknej i przyjaznej człowiekowi natury

topos arkadyjski

motyw krainy wiecznej szczęśliwości powtarzający się w literaturze i sztuce różnych epok; najbardziej reprezentatywne przykłady toposu arkadyjskiego w polskiej literaturze można odnaleźć np. w *Pieśni Panny XII* z cyklu *Pieśni świętojańskiej o sobótce* Jana Kochanowskiego, *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza, *Mojej piosnce II* Cypriana Norwida, *Lalce* Bolesława Prusa, *Sklepiach cynamonowych* Brunona Schulza czy *Dolinie Issy* Czesława Miłosza

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania, z którego dowiesz się, jakie tematy i motywy były charakterystyczne dla polskiej poezji sentymentalnej. Wynotuj je.

Sentymentalizm jako nurt literacki epoki oświecenia jest rozpoznawalny, ponieważ jego twórcy wykorzystują stały zestaw motywów i tematów. Są to wątki i toposy występujące już wcześniej w literaturze, ale teraz reinterpretowane – ukazywane z odmiennej perspektywy i służące innym celom.

Jednym z najważniejszych motywów literatury sentymentalnej jest natura, często przeciwstawiana kulturze jako wytworowi działalności człowieka. Dlatego też sentymentalni poeci idealizują wieś, która traktowana jest przez nich jako miejsce wolne od zgubnego wpływu cywilizacji, zupełnie inne niż miasto czy dwór.

To prowincja jest zatem przestrzenią, w której w pełni może rozwinąć się wrażliwa osobowość człowieka. Wieś jest również niczym Arkadia – mityczna kraina wiecznej szczęśliwości. Dlatego też twórcy literatury sentymentalnej tak chętnie tworzyli sielanki – gatunek wykorzystujący topos arkadyjski. Ich bohaterami lirycznymi czynili mieszkańców wsi (czasem pasterzy) kierujących się naturalnymi odruchami serca.

Jednym z najbardziej popularnych i rozpoznawalnych przykładów polskiej sielanki sentymentalnej jest wiersz Franciszka Karpińskiego „Do Justyny. Tęskność na wiosnę”. W wierszu tym, podobnie jak w wielu innych sielankach, poeta kreuje rodzimy krajobraz pól porośniętych zbożem, sadów pełnych drzew i odgłosów charakterystycznych między innymi dla skowronka:

Już się i zboże do góry wzbilo,

i ledwie nie kłós chce wydać;

całe się pole zazieleniło –

mojej pszenicy nie widać!

Już słowik w sadzie zaczął swe pieśni,

gaj mu się cały odzywa,

kłóć powietrze ptaszkiwie leśni;

a mój mi ptaszek nie śpiewa!

Nieprzypadkowo zresztą podmiot liryczny wiersza „Do Justyny”, który poeta dedykował swojej pierwszej ukochanej, ukrytej pod konwencjonalnym imieniem, nazywa siebie „gospodarzem”, co budzi skojarzenia ze staropolską poezją „żywota ziemiańskiego”:

O wiosno, pókiż będę cię prosił,

gospodarz zewsząd stroskany?

Jużem dość ziemię łzami urosił,

wróć mi urodzaj kochany!

Skojarzenie to odsyła zaś do kolejnego, ważnego tematu literatury sentymentalnej – kontrastu między dobrą przeszłością a złą teraźniejszością. To, co wydarzyło się kiedyś, jest ważne w perspektywie osobistej, ponieważ to, co już minęło, jest waloryzowane, wywołuje tęsknotę i staje się szczególną wartością. Dlatego w wierszu „Do Justyny. Tęskność na wiosnę” wszystkie czasowniki opisujące wiosnę należą do czasu przeszłego – wiosna symbolizuje nadzieję, budzenie się do życia, radość, miłość: „Już tyle razy słońce wracało”; „Już się i zboże do góry wzbiło”; „Już słowik w sadzie zaczął swe pieśni”; „Już tyle kwiatów ziemia wydałapo onegdajszej powodzi, w różne się barwy łąka przybrała”. To, co dzieje się teraz, budzi natomiast niepewność, rozterki, nie gwarantuje spokojnej przyszłości: „O wiosno, pókiż będę cię prosił, gospodarz zewsząd stroskany?”.

Twórcy literatury sentymentalnej kreują również nowy typ bohatera – człowieka wrażliwego, w naturalny sposób wykorzystującego walory czucia i serca. Bohater sentymentalny dąży więc do poznania samego siebie – wsłuchuje się we własne uczucia, a hierarchii pozornych wartości wielkiego świata przeciwstawia prostotę, dobroduszość, cnotliwość. Dlatego też „gospodarz zewsząd stroskany” z prostolinijnością czeka na odwzajemnienie uczuć przez tytułową Justynę, za którą tęskni niczym za wiosną. Warto podkreślić, że także przyroda jest ważnym motywem sentymentalnym. Wrażliwy na jej uroki człowiek z uwagą – niczym gospodarz – obserwuje zjawiska natury: wschodzące słońce, wzbijające się do góry zboże, zieleniące się pole, śpiew słowika, kwiaty zdobiące ziemię czy różnobarwną łąkę. Najczęściej jednak przyroda jest odzwierciedleniem stanu emocjonalnego człowieka.

Wszystkie te wątki i motywy można dostrzec w znanych sielankach Franciszka Karpińskiego – w wierszach „Do Justyny” [„Drzewa, wyście małe były”], „Do Justyny. Tęskność na wiosnę” czy „Laurze i Filonie”.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzasadnij, że wiersz Franciszka Karpińskiego *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* jest przykładem liryki osobistej.

Ćwiczenie 2

Scharakteryzuj postać mówiącą w wierszu. Na podstawie każdej strofy nazwij jej uczucia i sposób ich wyrażania.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Wyciągnij wnioski z analizy, odpowiadając na pytanie, czemu służy opozycja form gramatycznych. Swoją odpowiedź sformułuj w trzech zdaniach.

Ćwiczenie 7

W jednym bądź dwóch zdaniach wykaż związek między toposem arkadyjskim a tematem wiersza Franciszka Karpińskiego.

Ćwiczenie 8

Odpowiedz na pytanie, w jaki sposób poeta przedstawił paralelę między światem natury a przeżyciami człowieka.

Praca domowa

Sparafrazuj sielankę *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*, zapisując ją w dowolnej literackiej formie prozatorskiej, np. jako opowiadanie.

Dla nauczyciela

Autorka scenariusza: Sabina Świtała

Temat: Tematy i motywy literatury sentymentalnej

Adresat

III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich.

Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.

2. Odbiór tekstów kultury.

Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki.

Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

- 2) wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
- 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
- 4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę.

Zakres rozszerzony

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury.

Uczeń:

2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki.

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka.

Uczeń:

6) rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego.

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne

Uczeń:

- nazywa tematy i motywy charakterystyczne dla sentymentalizmu;
- tworzy notatkę wizualną dotyczącą tematów i motywów charakterystycznych dla sentymentalizmu;
- analizuje zastosowanie konwencjonalnych chwytów sentymentalnych w wierszu *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* Franciszka Karpińskiego;
- formułuje argumenty przemawiające za atrakcyjnością literatury sentymentalnej.

Strategie nauczania

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania

- metoda oglądowa;
- pogadanka;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem;
- metody aktywizujące – kalambury; kosz i walizeczka;
- sketchnoting.

Formy pracy

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego;
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/ tablica, pisak/ kreda;
- kartki z hasłami do kalamburów.

Przed zajęciami

Przed zajęciami uczniowie zapoznają się z wybranymi tekstami (o charakterze naukowym lub popularnonaukowym) dotyczącymi sentymentalizmu jako nurtu literatury oświeceniowej.

Przebieg zajęć

Faza wstępna

1. Uczniowie biorą udział w kalamburach (hasła mogą być przedstawiane gestami bądź rysunkami) dotyczących sentymentalizmu. Jedna osoba pokazuje/ rysuje, pozostałe odgadują. Kartki z hasłami przygotowuje nauczyciel. Przykładowe hasła: uczucia, emocje, serce, natura, indywidualizm, poetyckość, wrażliwość, folklor.

2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie słuchają nagrania z multimedium bazowego, tworzą notatkę dotyczącą tematów i motywów charakterystycznych dla polskiej poezji sentymentalnej. Notatka powinna zostać wykonana techniką sketchnotingu. Technika polega na zapisywaniu zdobytych informacji w formie wizualnej – za pomocą słów, rysunków, różnych elementów graficznych – strzałek, linii, chmurek.
2. Czytają tekst Franciszka Karpińskiego pt. *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*, wskazują w nim elementy charakterystyczne dla poezji sentymentalnej.
3. Uczestnicy zajęć wykonują ćwiczenia 2, 3, 4, 8. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez uczniów oraz nauczyciela.
4. Młodzież w parach dzieli się swoimi przemyśleniami na temat literatury sentymentalnej. Formułuje własną ocenę nurtu.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel wywiesza na tablicy ilustracje z koszem i walizką. Uczniowie otrzymują po dwie karteczki samoprzylepne, na jednej z nich zapisują, co może się podobać w literaturze sentymentalizmu, na drugiej, co może być źródłem krytyki. Pierwszą z kartek umieszczają przy walizce, drugą przy koszu.
2. Jeden z uczniów odczytuje zapisy na kartkach.

Praca domowa:

- 1) Zadanie domowe z e-materiału.
- 2) Napisz przemówienie, w którym przekonasz słuchaczy do czytania literatury sentymentalnej. Odwołaj się do fragmentów tekstów literackich, które omawiane były na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

A. Baj, *MYŚLOGRAFIA – ćwiczenia na start*, Stargard 2018 [ebook].

T. Kostkiewiczowa, *Motywy i tematy literatury sentymentalizmu*, w: *tejże, Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko. Szkice o prądach literackich polskiego Oświecenia*, Warszawa 1975, s. 240–264.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Multimedium bazowe można wykorzystać jako wprowadzenie do zajęć.